

Rozprawa doktorska pt. *Zofia Olelkowiczówna, ostatnia księżniczka słucka. Mity i rzeczywistość*, napisana pod kierunkiem Prof. dr. hab. Antoniego Mironowicza, podejmuje temat dziejów życia przedstawicielki ruskiego rodu książąt Olelkowiczów słuckich. Celem pracy jest przybliżenie najważniejszych wydarzeń z życia księżniczki słuckiej (1586-1612), ukazanie jej osoby w literaturze i sztuce, zaprezentowanie kwestii spornych dotyczących jej wyznania. Aby ukazać pozycję Zofii Olelkowiczówny w hierarchii Wielkiego Księstwa Litewskiego, przeanalizowano dzieje przodków księżniczki słuckiej oraz funkcjonowanie księstwa słuckiego pod panowaniem Olelkowiczów słuckich.

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów, które poprzedza *Wstęp*. Zarysowano w nim historyczno-literackie tło pracy, omówiony jej cel, zakres i metodologię oraz stan badań nad spuścizną po książętach Olelkowiczach słuckich.

W pierwszej części, zatytułowanej *Księstwo słuckie do końca XVI wieku*, skoncentrowano się na powstaniu i funkcjonowaniu księstwa słuckiego (i kopylskiego) do końca XVI stulecia. Przedstawiono początki księstwa słuckiego, które wyłoniło się z księstwa turowsko-pińskiego w XII stuleciu. Następnie omówiono procesy przejścia księstwa słuckiego pod panowanie książąt Olelkowiczów słuckich. Szczególny nacisk położono na czynniki, które wpłynęły na rozwój tego obszaru pod rządami książąt Olelkowiczów (m. in. autonomię księstwa, rolę bojarstwa, znaczenie dóbr dziedzicznych). Omówiono granice terytorialne księstwa słuckiego, zmiany w jego podziale administracyjnym, rozkład własności ziemskiej oraz stopień niezależności od władzy wielkoksiążęcej. Uwzględniono również wielowymiarową rolę miasta Słucka w życiu Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Drugą część rozprawy, pt. *Przodkowie Zofii Olelkowiczówny, ostatniej księżniczki słuckiej*, poświęcono antenatom księżniczki słuckiej, żyjącym w odmiennych realiach społecznych i historycznych. Wywód rozpoczęto od protoplasty rodu kniazia Aleksandra Włodzimierzowicza (zm. 1454). Przybliżono życie publiczne i rodzinne Semena (1420-1470) i Michała (zm. 1481) Olelkowiczów, księstwo słuckie pod rządami Anastazji Słuckiej (zm. 1524) i jej syna Jerzego I Olelkowicza (1492-1542), relacje Semena Juriewicza (zm. 1560) i Halszki z Ostroga (1539-1582), dzieje życia dziadków Zofii Olelkowiczówny – Jerzego II Olelkowicza (1530-1578) i Katarzyny Tęczyńskiej (1558-1592), a także ojca księżniczki słuckiej Jerzego III (1559-1586) oraz jej wujów – Iwana Symeona (zm. 1592) i Aleksandra (zm. 1591). Przedstawiono powiązania rodowe książąt Olelkowiczów słuckich z familiami:

Gasztołdów, Jarosławowiczów, Ostrogskich, Twerskich, Mścislawskich, Chodkiewiczów, Radziwiłłów, Kiszaków.

Trzeci rozdział pracy, pt. *Dzieje życia Zofii Olelkowiczówny*, ukazuje kolejne etapy życia księżniczki słuckiej: dzieciństwo i młodość, małżeństwo z Januszem Radziwiłłem, podczaszym wileńskim (1579-1620), pobyt na dworze Radziwiłłów. Skupiono uwagę nad wczesnym okresem życia Zofii Olelkowiczówny: edukacją odbytą przez księżniczkę słucką, latami spędzonymi pod opieką Hieronima Chodkiewicza (1560-1617), kasztelana wileńskiego i jego rodziny. Przeanalizowano rokowania przedślubne Hieronima Chodkiewicza i Krzysztofa Radziwiłła „Pioruna” (1547-1603), wojewody wileńskiego, prowadzone w latach 1595-1600. Zaprezentowano dokumenty z tych rokowań oraz wyjaśniono uwarunkowania prawne i obyczajowe im towarzyszące. Problem miejsca sakramentu małżeństwa i oblicze wyznaniowe aktu ślubu również został podjęty. Hieronim Chodkiewicz, jako opiekun prawny Zofii Olelkowiczówny, był w posiadaniu akt majątkowych niepełnoletniej księżniczki. Niezbędne okazało się ukazanie dokumentów, rejestru prowadzonych spraw majątkowych i długów spłacanych przez opiekuna, jak również przedstawienie sytuacji prawnej Zofii Olelkowiczówny, wynikającej z pozostawania pod opieką kasztelana wileńskiego. Istotne okazało się prześledzenie małżeństwa księżniczki słuckiej z Januszem Radziwiłłem oraz decyzje finansowe podejmowane przez małżonków.

Czwarta część rozprawy, pt. *Zofia Olelkowiczówna w literaturze i sztuce*, ukazuje literackie i artystyczne kreacje ostatniej księżniczki słuckiej. Począwszy od epoki baroku, poprzez literaturę doby romantyzmu, Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego aż do czasów współczesnych, ukazywały się utwory traktujące o Zofii Olelkowiczównie. Epoka baroku obfitowała w utwory natury panegirycznej i funeralnej, zatem przeanalizowano utwory Stanisława Kołakowskiego Jaćwieżyusza (1565-1622), Salomona Rysińskiego (1565-1625), Daniela Naborowskiego (1573-1640), Atanazego Kalnofojskiego (I poł. XVII w.). W XIX stuleciu spór o rękę Olelkowiczówny wzbudził zainteresowanie wielu historyków, literaturoznawców, pamiętnikarzy, pisarzy. Przybliżono więc teksty literackie o księżniczce słuckiej Józefa Ignacego Kraszewskiego (1812-1887), Józefiny Osipowskiej (zm.1853), Teodora Korwin-Szymanowskiego (1846-1901), Balysa Sruogi (1896-1947) oraz doniesienia o niej innych twórców tego okresu. Omówiono postać Zofii Olelkowiczówny w literaturze i sztuce w oparciu o kontekst historyczny oraz wskazano rolę księżniczki, jaką odegrała ona w dawnej kulturze. Zwrócono także uwagę na miejsce księżniczki słuckiej w kulturze współczesnej (zwłaszcza białoruskiej). Analizie poddano kreacje Zofii Olelkowiczówny

między innymi we współczesnych pracach literackich Iryny Maslenicynej, Nikołaja Bohodziaża, Ludmiły Rublewskiej, a także filmografii białoruskiej.

Piąty rozdział pracy, zatytułowany *Spór o księżniczkę słucką w literaturze hagiograficznej i historycznej*, skoncentrował się wokół sporu, jaki toczył się i nadal toczy w literaturze historycznej i hagiograficznej o jej przynależność do kościoła katolickiego bądź prawosławnego. W tej części rozprawy nastąpiła próba wskazania czynników, które złożyły się na wykształcenie kultu księżniczki słuckiej (polityczne, społeczne, przyrodnicze) w XIX stuleciu, natomiast swymi korzeniami sięgające końca wieku XVII. Tę część pracy oparto o źródła rękopiśmienne i drukowane, XIX-wieczne powieści, współczesne teksty hagiograficzne.

Pracę uzupełniono dodatkami ilustrującymi różnorodną spuściznę po księżniczce słuckiej i księżętach Olelkowiczach słuckich. Rozprawę wzbogacono licznymi fotokopiami dokumentów rękopiśmiennych (z Archiwum Państwowego na Wawelu – Archiwum Młynowskie Chodkiewiczów nr 51-52), Archiwum Narodowego w Krakowie – zbiór Rusieckich nr 50) oraz aneksami, zawierającymi między innymi: Inwentarz księstwa słuckiego 1600 roku, rejestr listów dotyczących majątności słuckich, które trafiły w ręce opiekuna Zofii Olelkowiczówny, Hieronima Chodkiewicza, genealogię rodu książąt Olelkowiczów słuckich i jego koligacje z innymi rodami, mapę księstwa słuckiego oraz miejscowości należących do tego księstwa w obrębie Wielkiego Księstwa Litewskiego. W pracy zamieszczono również fragment Arii Radziwiłła z opery Radvila Perkūnas Jurgisa Karnavičiusa (1884-1941), fotografie solistów Narodowego Teatru w Wilnie, wykonujących role śpiewane Zofii Olelkowiczówny i Janusza Radziwiłła w tejże operze, akwarelę wybitnego artysty Młodej Polski, Józefa Mehoffera (1869-1946), zatytułowaną *Zaślubiny Janusza Radziwiłła i Zofii Olelkowiczówny w 1600 roku (1941-1944)* oraz inne teksty kultury, mające na celu przybliżenie historycznych, literackich, artystycznych i religijnych przedstawień Zofii Olelkowiczówny, ostatniej księżniczki słuckiej.

W *Zakończeniu* podsumowano najważniejsze wątki przeanalizowane w rozprawie oraz postawiono pytania badawcze, które zrodziły się w toku pisania pracy, a dotyczące Zofii Olelkowiczówny oraz jej przodków.